

УДК 378.147

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО СПРЯМОВАНОЇ ОСВІТИ

Великжаніна Д.В., аспірант
кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті порушено проблему професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків. Проаналізовано поняття життєвої компетентності особистості. Виокремлено педагогіку життєтворчості та педагогіку партнерства дітей, педагогів і батьків, новітні методи та технології навчання і виховання дітей як теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у напрямку формування життєвої компетентності підлітків в умовах компетентісно спрямованої освіти.

Ключові слова: *життєва компетентність, компетентісно спрямована освіта, підліток, майбутній соціальний педагог, професійна підготовка соціальних педагогів.*

В статье поднимается проблема профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к формированию жизненной компетентности подростков. Проанализировано понятие жизненной компетентности. Выделена педагогика жизнестворчества и педагогика партнерства детей, педагогов и родителей, новейшие методы и технологии учебы и воспитания детей как теоретико-методические основы профессиональной подготовки будущих социальных педагогов в направлении формирования жизненной компетентности подростков в условиях компетентностно-ориентированного образования.

Ключевые слова: *жизненная компетентность, компетентностно-ориентированное образование, подросток, будущий социальный педагог, профессиональная подготовка социальных педагогов.*

Velykzhanina D.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF FUTURE SOCIAL PEDAGOGUES PROFESSIONAL PREPARATION IN FORMING ADOLESCENTS LIFE COMPETENCE IN THE CONDITIONS OF COMPETENT DIRECTED EDUCATION

The article touched upon the problem of future social pedagogues professional preparation to form life competence of adolescents. The concept of life competence of personality was analyzed. Pedagogic of life creativity and pedagogic of partnership of children, teachers and parents, the newest methods and technologies of teaching and education of children as theoretical and methodical bases of future social pedagogues professional preparation in direction of forming adolescents life competence in the conditions of competent directed education were marked off.

Key words: *life competence, competent directed education, adolescent, future social pedagogues, social pedagogues professional training.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку українського суспільства спрямовує освітній простір на формування у молодого покоління демократичних ідеалів, конкурентоспроможності, компетенцій життєтворчості та життєздійснення, здатностей і вмінь щодо самостійної життєвої дії. Освіта і соціальне виховання фокусуються на розвитку творчого потенціалу особистості й на формуванні в неї потреби у безперервній самоосвіті та самовдосконаленні. Разом такі орієнтири є характеристиками життєвої компетентності людини загалом. Забезпечити реалізацію таких актуальних векторів освітньої політики до снаги соціальним педагогам, професійна діяльність яких дозволить ефективно вирішувати питання набуття молодим поколінням життєвої компетентності, всебічного розвитку й особи-

стісного становлення. Сучасний соціальний педагог має бути для дітей носієм освіти та культури, авторитетним джерелом життєвого знання й умінь, прикладом компетентної поведінки, зразком продуктивної соціальної взаємодії. Тому фахова підготовка соціальних педагогів до формування життєвої компетентності молодого покоління має здійснюватись на засадах компетентісно спрямованої освіти та потребує змістовної модернізації щодо оволодіння студентами знанням про сутність і категорії життєвої компетентності та життєтворчості, а також професійними вміннями успішної реалізації таких знань у практичній роботі з дітьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки фахівців до соціально-педагогічної діяльності вже була предметом науково-практичних досліджень.

Так, відомі теоретичні дослідження проблеми підготовки соціальних педагогів до професійної практичної діяльності таких вчених, як: О. Безпалько, В. Бочарової, М. Галагузової, М. Гур'янової, І. Зимньої, Л. Коваль, С. Когут, І. Ліпського, Л. Нікітіної, В. Поліщук, В. Приходька, Т. Семігіної, З. Фалинської.

Окремі проблеми підготовки і професійного становлення соціальних педагогів висвітлено у працях С. Архипової, З. Бондаренко, Р. Вайноли, Л. Завацької, І. Зверевої, М. Євтух, А. Капської, М. Лісовець, О. Малькової, Л. Мітіної, О. Остапчук, В. Сластьоніна, О. Тютюнник, М. Ярошкота ін.

Консолідуючим напрямом їхніх досліджень є думка про те, що професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів має охоплювати знання щодо актуальних соціальних проблем і шляхів їх вирішення; має бути компетентісно спрямованою, багатовимірною та багатоаспектною; мати особистісно орієнтований характер; вирізнятися демократичністю та толерантністю; ґрунтуватися на принципах розвитку інноваційної культури студентів, здатності до неперервної самоосвіти та вироблення нестандартних рішень різних професійних і життєвих задач; спонукати до самостійності, оволодіння ключовими життєвими компетенціями.

Проблеми формування життєвої компетентності особистості досліджували такі вітчизняні науковці, як: І. Єрмаков, Г. Несен, В. Нечипоренко, Є. Павлютенков, Д. Пузіков, І. Родигіна, Г. Сазоненко, Л. Сохань, І. Ящук та ін. Життєва компетентність розглядається ними як інтегральний показник здатності й готовності особистості до успішної самореалізації та життєпобудови по закінченні навчального закладу; як знання, уміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту; як здатність особистості вирішувати проблеми в усіх сферах життєдіяльності, виконувати життєві й соціальні ролі, які ґрунтуються на життєтворчих знаннях, уміннях і навичках, життєвих досягненнях [5, с. 31].

Потреби сучасності вимагають від особистості дитини самостійності, всебічно розвиненого світогляду, спроможності вирішувати життєві завдання та виявляти соціальну активність, що зумовлює необхідність підвищення вимог до фахівця соціальної сфери, змістовної та якісної професійної підготовки соціальних педагогів у напрямку формування життєвої компетентності молодого покоління.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та надання характеристики тео-

ретико-методичним засадам професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності молодого покоління, зокрема підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закріплені Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р., яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р, сучасні та затребувані орієнтири навчання і виховання молодого покоління передбачають необхідність набуддя дітьми ключових компетенцій, якими є: спілкування державною і рідною в разі відмінності мовою; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетенції у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетенції; завзятість і фінансова грамотність; загальнокультурна грамотність; екологічна грамотність і ведення здорового способу життя [8].

Компетентнісний підхід до навчання та виховання дітей скеровує педагогічні зусилля на спрямування особистості дитини до її успішної самореалізації, всебічного розвитку, оволодіння різними способами діяльності та критичним мисленням, вияву самостійності у вирішенні різноманітних життєвих задач, оволодіння життєво необхідними компетенціями, усвідомлення своєї спроможності керувати власним життям для досягнення життєвих цілей і реалізації планів.

Компетенції – це сукупність індивідуальних характеристик людини (знання, навички, погляди, особистісні аспекти), які становлять основу її продуктивної роботи [3]. Компетенції є здатностями, знаннями й способами мислення, що спонукають людину творити своє життя та досягати успіху. Компетенції мають відображення у спроможності людини користуватися набутим життєвим досвідом, переосмислювати його і перетворювати на нове знання та способи діяльності. Тому набуття людиною життєвої компетентності сьогодні є необхідною умовою успішної життєдіяльності особистості, її нормальної соціалізації, ефективної самореалізації та саморозвитку, продуктивної соціальної активності.

Життєва компетентність має природу особистісну та соціальну, адже її формування спричинено як особистісними характеристиками людини та її життєвим надбанням, так і соціальними контактами і життєвим досвідом людства. Життєва компетентність особистості забезпечує її продуктивну життєдіяльність, регулює оволо-

діння нею уміннями використовувати власні внутрішні та зовнішні ресурси задля досягнення життєвих цілей, орієнтує в неоднорозначних моральних цінностях сьогодення, мотивує вчитися впродовж життя, розвиває та зміцнює здатність самостійно проектувати і реалізовувати власне життя, спонукає до вирішення різних життєвих завдань.

На думку вітчизняних вчених Л. Сохань, Л. Несен, І. Єрмакова, життєва компетентність визначається як «знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту, які передбачають свідоме та відповідальне ставлення до відігравання особистістю її життєвих і соціальних ролей» [7, с. 9].

Надважливим науково-практичним питанням педагогіки є формування життєвої компетентності дітей. Набуття дитиною життєвої компетентності виявляється в її здатності швидко адаптуватися до мінливих життєвих умов і вирішувати складні життєві задачі ефективно; критично мислити та використовувати набуті знання і вміння, у творчому підході до вирішення питань повсякденної життєвої практики; у генеруванні нових ідей і нестандартних рішень; у продуктивній комунікації та безконфліктній дії в команді; у цілеспрямованому використанні свого потенціалу для особистої самореалізації, орієнтування в інформативно насиченому просторі та спрямовування його на індивідуальний розвиток і самодосконалення; у здійсненні життєвих виборів, виробленні власних життєвих стратегій, ставленні до життя як до найвищої цінності [6, с. 478].

Розвиток життєвої компетентності набуває особливої актуальності в підлітковому віці. Адже специфіка вікового, психологічного та соціального розвитку підлітків у сукупності з явищами сучасного підліткового середовища ускладнює такий процес. Підлітковий вік демонструє оволодіння дитиною тією чи іншою мірою соціальними та побутовими вміннями і навичками, прагнення опанувати нові соціальні ролі та різні види діяльності, більш складні форми та зміст спілкування, бажання приналежності до світу дорослих і визнання однолітками [1, с. 139].

Поряд із такою характеристикою новоутворень і прагнень підліткового віку існує низка проблем, з якими стикаються підлітки на шляху свого особистісного та соціального становлення. Стосуються вони, насамперед, розмитих соціальних правил і норм сучасного українського соціуму, незрозумілих для підлітка через відсутність

адекватного обґрунтування і роз'яснення дорослими вимог до соціальної поведінки, а також стосуються розгубленості та труднощів підлітків у спробі своїх сил і вияві творчого потенціалу в різних видах діяльності, частоті відсутності грамотної допомоги та підтримки дорослих у самореалізації, пізнанні й пошуку себе та подальшому особистісному розвитку. Підліткам доводиться постійно балансувати між особистісними потребами у визнанні однолітками та прагненням поваги до себе з боку батьків і педагогів, між потребою в самоствердженні та відповідальною поведінкою, між відчуттям дорослості й активністю в побудові реальних життєвих планів із варіантами їх практичної реалізації.

З огляду на зазначене формування життєвої компетентності підлітків потребує відповідного професійного знання й компетентної дії, виваженості й толерантності від соціального педагога, ключові професійні задачі якого і полягають у зміцненні й активізації адаптаційного потенціалу особистості, створенні сприятливих умов у мікросоціумі для розвитку її здібностей і самореалізації, наданні соціальної, педагогічної, психологічної підтримки та допомоги особистості [2, с. 10].

Компетентному соціальному педагогу для ефективної соціально-педагогічної роботи з підлітками в напрямі розвитку їхньої життєвої компетентності необхідно володіти знаннями про особливості соціально-психологічного розвитку підлітків, про сучасні фактори впливу на їхнє особистісне зростання, актуальні сфери їхніх інтересів, розмаїття видів діяльності для самореалізації, природу життєвої компетентності та механізми її розвитку; умінням побудувати довірливі стосунки з підлітками, організувати їхню проектну діяльність щодо створення життєвих планів, вибору життєвих стратегій, заохочувати підлітків до активної життєвої позиції; бути здатним стати для підлітків джерелом авторитетної думки, спонукати власним прикладом до креативності, застосування критичного мислення і самоаналізу, самостійності й відповідальності. Тому процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів має зосередитися на такому теоретико-методичному базисі, який може задовольнити потребу сучасного соціального виховання у формуванні самостійної, всебічно розвиненої, соціально активної особистості дитини, а також забезпечити ефективну реалізацію компетентнісного підходу в освіті, зокрема формування ключових життєвих компетенцій молодого покоління.

Такими теоретико-методичними засадами професійної підготовки майбутніх

соціальних педагогів до формування життєвої компетентності молодого покоління, на нашу думку, можна вважати педагогіку життєтворчості, педагогіку партнерства між дитиною, педагогами і батьками, а також новітні методики та технології навчання й виховання дітей.

Так, теоретичною основою фахової підготовки майбутнього соціального педагога щодо успішного вирішення питання набуття підлітками ключових життєвих компетенцій доцільно вважати, насамперед, знання студентів щодо вікових особливостей розвитку підлітків, їхніх соціально-психологічних потреб, інтересів, сутності кола проблем підліткового середовища, причин їх виникнення та механізмів попередження; знання специфіки соціально-педагогічної роботи в різних соціальних групах, з підлітками дівчатами та підлітками хлопцями, підлітками з неблагополучних сімей, підлітками з делінквентною поведінкою; знання функцій державних і недержавних установ у системі соціально-педагогічної діяльності, основ державної політики та соціально-правового захисту дітей і молоді.

Крім того, необхідним теоретичним надбанням студента в досліджуваному питанні має бути розуміння ним сутності життєвої компетентності як здатності людини брати на себе відповідальність, діяти конструктивно, раціонально, гнучко, активно і творчо; як здатності до надійності в партнерстві; як здатності поєднувати свою індивідуальність з умовами життя; як уміння вирішувати складні життєві задачі [6, с. 158].

Важливим є також розуміння природи людської компетентності та її основних дефініцій, видів, функцій, складових і механізмів розвитку в дітей. Такі знання повною мірою розкриває педагогіка життєтворчості, яка надає майбутньому соціальному педагогу уявлення про специфіку організації професійної діяльності в напрямі оволодіння молодим поколінням мистецтвом життя та здатністю до самостійної життєтворчої діяльності. Педагогіка життєтворчості надає можливість реалізації соціально-виховної роботи соціального педагога щодо активізації потреби дітей у самопізнанні, саморозумінні та саморегуляції, стимулювання прояву креативності в різних видах діяльності; щодо відповідального ставлення й самостійності у плануванні власного життя, оволодіння дітьми методами життєздійснення; щодо формування здатності виходу із кризових ситуацій та вирішення суперечностей, соціально корисної діяльності та самореалізації внутрішніх особистісних ресурсів.

Педагогіка життєтворчості спрямована на плекання дитини як суб'єкта життя, на

допомогу їй у визначенні життєвої стратегії, у пошуках сенсу життя, його повноти і культури, пізнанні життя як результату життєздійснення. В основі педагогіки життєтворчості – концептуальні ідеї про розвиток і саморозвиток особистості, здатної до самотворення, визначення життєвих планів і способів самореалізації, формування своїх життєвих принципів і пріоритетів [6, с. 17].

Педагогіку партнерства також вважаємо необхідним теоретичним підґрунтям професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Сутність педагогіки співробітництва полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити педагог. Педагогіка співробітництва визначає демократичний спосіб співпраці педагога, дитини та її батьків, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення та взаємну вимогливість [4].

Варто звернути увагу і на доцільність не лише озброєння майбутніх соціальних педагогів знаннями з педагогіки життєтворчості та педагогіки партнерства, а й запровадження їх основ у процес їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі, що дозволить реалізувати особистісно зорієнтований підхід у навчанні студентів і сформувати в них професійні принципи побудови власної діяльності на повазі до особистості дитини, врахуванні її індивідуальних потреб і особливостей розвитку.

Методичною основою професійної підготовки майбутнього соціального педагога в напрямі формування життєвої компетентності підлітків, на наш погляд, є новітні педагогічні технології, методи та форми соціально-педагогічної діяльності, яким до снаги реалізувати завдання сучасної школи щодо набуття дітьми, зокрема підлітками, життєвої компетентності через навчально-виховний процес. Такими методичними основами є технології життєтворчості, метод проектів, інформаційні технології в освіті, соціальна життєва практика, інтерактивні технології формування життєвої компетентності тощо.

Так, технології життєтворчості забезпечують розвиток і реалізацію здатності особистості самостійно, свідомо і творчо визначати та здійснювати власне життя через перетворення і регулювання процесу власної соціалізації, свідоме самовизначення і самоздійснення в контексті конкретних життєвих ситуацій, соціальних процесів і відносин, до яких людина ввійшла або прагне ввійти. До технологій

життєтворчості можна віднести соціально-педагогічні й індивідуально-особистісну технології життєтворчості. У складі останньої виокремлюють технології самомотивації, самопізнання, саморозвитку життєвочої компетенції, життєвого проектування, життєздійснення, аналізу та корекції життєвого проекту [5, с. 41].

Метод проектів є методом розвитку пізнавальних, творчих навичок особистості, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити, що відповідає характеристикам життєвої компетентності особистості. Перевагами методу проектів є універсальність його застосування для різних вікових груп учнів, самостійна (індивідуальна чи групова) дослідницько-пошукова діяльність дітей, цілепокладання, інтегрування знань, проектування та самоаналіз, захист власних напрацювань і їх подальше впровадження в життя.

Інформаційні технології в освіті покликані спростити доступ особистості до знань із різних сфер життя та соціального досвіду людства. Вони надають змогу дитині успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін, оволодіти надсучасними та зручними засобами отримання й передачі інформації задля освіти і саморозвитку, створення та реалізації життєвих стратегій, їх корекції та зміни з урахуванням актуальних тенденцій розвитку суспільства [9].

Оволодіння особистістю різними видами соціальної діяльності, здатністю налагоджувати соціальні зв'язки та створювати продуктивну соціальну взаємодію, здатністю до соціальної творчості й суспільно корисної діяльності – завдання соціальної життєвої практики як одного із засобів формування ключових життєвих компетенцій особистості.

Інтерактивні технології формування життєвої компетентності передбачають злагоджену взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу з метою колективного пошуку рішень різноманітних життєвих ситуацій, запропонованих ментором (соціальним педагогом, вчителем). Вони сприяють формуванню в дитини умінь і навичок соціальної взаємодії у розв'язанні складних життєвих завдань, пошуку нових знань, виробленню життєвих цінностей, розкриттю творчого потенціалу, усвідомленню стартових можливостей особистості, визначенню життєвих орієнтирів і перспектив [6, с. 420].

Ключовим аспектом методичного базису професійної підготовки соціальних педагогів є досконале володіння новітнім методичним інструментарієм і здатність його

адаптації та використання в підлітковому середовищі.

Таке поєднання теоретичного та методичного фундаменту, на нашу думку, сприятиме не лише поглибленню професійної підготовки соціальних педагогів саме в напрямі формування життєвої компетентності підлітків, а й розширенню власного життєвого досвіду майбутніх фахівців з урахуванням нових освітніх реалій, розвитку їх здатності до підвищення рівня власної життєвої та професійної компетентності.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до реалізації соціально-педагогічних функцій у напрямі формування життєвої компетентності підлітків, на нашу думку, доцільно будувати на теоретико-методичних засадах, сутність яких полягає в поєднанні наукового та методичного знання щодо природи життєвої компетентності та засобів її розвитку в молодого покоління за допомогою впровадження новітніх педагогічних тенденцій в умовах реалізації компетентнісно спрямованої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булах І. Психологічні основи особистісного зростання підлітків : дис. ... д. пед. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. Булах ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2004. – 581 с.
2. Вайнола Р. Методика викладання дисциплін соціально-педагогічного циклу : [навч. посібник] / Р. Вайнола. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 140 с.
3. Van Loo J., Semeijn J. (2004) Defining and measuring competences : An application to graduate surveys. – Research Centre for Education and the Labour Market, Maastricht University. – P. 10.
4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневський. – Вид. 3-тє, доопрац., доп. – К. : Знання. – 2008. – 568 с.
5. Єрмаков І., Пузіков Д. Проектне бачення компетентнісно спрямованої 12-річної середньої школи : [практично зорієнтований посібник] / І. Єрмаков, Д. Пузіков. – К., 2005. – 108 с.
6. Життєва компетентність особистості : від теорії до практики / за ред. І. Єрмакова. – Запоріжжя : ЦентрІОН, 2005. – 640 с.
7. Життєва компетентність особистості : [науково-методичний посібник] / за ред. Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>
9. Чепіль М. Педагогічні технології : [навчальний посібник] / М. Чепіль, Н. Дудник. – К. : Академвидав, 2012. – 224 с.